

Apokalypsa – kultúrny fenomén a jeho filmová podoba

Peter Volešíni

Abstrakt

Príspevok obsahuje aspekty vnímania konca sveta, alternatívne interpretácie subjektívnej percepcie a vyústenia kultúrnej recepcie apokalyptickej epochy. Zameranie práce zahŕňa celkovú genézu apokalyptického myslenia a jeho následný vplyv na kultúru. Cez prizmu archaických textov analyzuje pôvod terminológie. Vykladá etymológiu pojmoslovia apokalypsy a komparuje profánne aspekty s teologickými. Praktická časť sa venuje osobitostiam, charakteristike a etablovaníu tohto fenoménu do filmového média tiež jeho členeniu.

Kľúčové slová

apokalypsa, postapokalyptický, zjavenie, film, anihilácia, zánik.

Úvod

Koncom roka 1999 sa v médiách recyklovala téma komplexného kolapsu informačných technológií, ktoré boli údajne závislé na koncovom dvojčíslí s absenciou 19(--). Prechod do roku 2000 mal byť fatalitou, ktorá nás vráti do obdobia lovcov a zberačov. V roku 2012 „svet“ upieral pohľady na dátum 21. december. Dôvodom bol mayský kalendár, ktorý nemá pokračovanie. Istá časť spoločnosti očakávala koniec sveta apokalyptických rozmerov. O tento fakt sa oprelo niekoľko filmových spoločností a toto obdobie zaznamenáva desiatky snímok s kataklizmicou tematikou. Pre dôraz rok 2012 figuroval priamo v názve filmu (napr. komerčne najznámejší „2012“, 2009, Roland Emmerich). Pamätáme si mnohých prorokov, mesiášov, vizionárov, ktorí predikovali koniec sveta (...Dorothy Martin 1954, David Berg 1973, Pat Robertson 1982... Richard Nooneh 2000, Ronald Weinland 2008, Harold Camping 2011 atď.) a všetci prinášali originálny scenár. No navzdory všetkým avízam život na modrej planéte pokračuje ďalej. Avšak ľudí žiadne fiasko z očakávaného exitu neodradilo od pátrania po ďalšom potenciálnom termíne a variante apokalypsy. Svetové pomery pravdepodobne navodzujú ľuďom myšlienku blížiaceho sa konca. Či naozaj príde, ukáže len čas. To akú bude mať podobu, tiež či bude tak romantický alebo depresívny, ako ho mapujú romány, komiksy, seriály a filmy.

1 APOKALYPSA – PÔVOD, HISTÓRIA, ZMYSEL

Myšlienka zániku života nie je vôbec nová, no dnes viac ako kedykoľvek v minulosti ľudia uvažujú nad vecným koncom. Média alarmujú spoločnosť s upozorneniami, že život na zemi atakujú hrozby ako prírodné tak umelo vytvorené, pozemské i vesmírne, bezprostredné

tiež dlhodobé. „*Otázka neznie či k Apokalypse dôjde, ale ako?*“¹ Ľudí odjakživa fascinovala predstava o konci sveta, o úplnom zničení. Očakávali to, i keď v nejasných perspektívach. Ilúzie vyvolávali v ľudskom vedomí rešpekt, obozretnosť a tento mentálny status navigoval ich správanie. Súčasná postmoderná doba nevyvoláva silný ohlas vedomia tak výraznej zmeny akou by na osi ľudských dejín bol koniec (aspoň v kontraste aktuálnych a historických predstáv). Apatický prístup vytesnil strach, ktorý vyvolával pomyselný zdvihnutý prst slúžiaci ako manipulátor más. Strach sa v priebehu času pretavil v záujem hľadania pravdy. Toto hľadanie sa prejavuje najmä v západných kultúrach, ale najvýraznejšie v USA. Do ľudského slovníka sa postupne etabloval výraz apokalypsa. Myšlienky a obrazy konca sveta prenikajú americkou popkultúrou a folklórom, tak isto ako modernými náboženstvami a stretávame sa s nimi vo filme, literatúre, hudbe, poézii, obrazovom umení, tanci, divadle, rozprávkach, komiksoch, humore a komerčných produktoch.²

1.1 Vnímanie apokalypsy

Ľudí vždy priťahoval „koniec sveta“, ale svoje očakávania upierali o jeho zmysluplnosť. „*Až donedávna bol koniec sveta interpretovaný ako zmysluplná, transformatívna a nadprirodzená udalosť, zahrňujúca záhubu a znovuzrodenie zeme božstvom alebo božskými silami. V druhej polovici 20. storočia sa však začali objavovať a rozširovať názory o apokalypse bez významového prvku (nezmyselná apokalypsa), a tie akoby vedú boj alebo súťaž s tradičnými apokalyptickými svetonázormi. Najmä výroba a zneužívanie nukleárných zbraní fundamentálne zmenila súčasné apokalyptické myslenie, živia strach z globálnej záhuby a fatálnosti (fatálneho konca) budúcnosti ľudstva*“.³ Ľuďom v ťažkých časoch obdobia stredoveku, monarchií, hospodárskych kríz imponovala vízia lepšej budúcnosti, i keď by jej sprievodným javom malo byť katastrofické ničenie. Predstavy apokalypsy sa modelovali do určitej podoby počas stáročí. K vyvrcholeniu došlo v 20. storočí v dobe, keď sa výrazne reformovali všetky umelecké smery. Predstava postapokalytického sveta s vidinou lepšej perspektívy ako odplata za ťažkú životnú lopotu mala už „jasné kontúry“. Až do 6. augusta 1945...

E = m.c². Ľudia spoznali ničivú silu trieštivých bômb a nervového plynu. Prvá svetová vojna zanechala najväčšie množstvo zmrzačených ľudí zo všetkých ozbrojených konfliktov našej histórie, dokonca viac ako druhá. Tá si vyžiadala v odhadoch päťdesiat až sedemdesiat miliónov obetí, čo je vskutku zarážajúce. Ale ľudí nič tak nevydesilo ako bombový útok na japonské mesto Hirošima, kde americké vzdušné sily 6.8.1945 zhodili bombu s názvom Little Boy (malý chlapec). Tento výbuch mal za následok 70 000 až 80 000 okamžite mŕtvych a ďalších 70 000 podľašlo zraneniam. Ničivá sila bomby sa odhadovala na 13 kiloton TNT (13 000 000 kilogramov trinitrotoluenu /bežnej vojenskej trhaviny/). Deviateho augusta - o tri dni neskôr - bombardér B-29 zhodil druhú bombu na mesto Nagasaki. Tú nazvali tvorcovia Fat Boy (tlstý chlapec). Zhoda okolností - zlé počasie, členitý terén, nepresný dopad bomby - spôsobili, že bomba „nemala až tak ničivé účinky“. Odhaduje sa strata na životoch 40 000 až 75 000. No skutočná sila druhej bomby sa rovnala 21 kilotonám TNT (takmer dvojnásobku ako u Little Boy), pri výbuchu sa vyvinula teplota 3900°C a vietor o rýchlosti 1005 km/h. Viac ako 150 000

¹ POOLE, T.: Apocalypse how, Discovery Channel, 2008.

² WOJCIK, D.: The End of the World as we know it. Faith, Fatalism and Apocalypse in America. 1997. s.2.

³ Ibid., 1997, s.1.

Ľudských obetí v tak krátkej dobe spôsobilo prevrat v myslení celej civilizácii. Navyše Spojené štáty americké ako odpoveď v pretekoch zbrojenia vykonali 1. marca 1954 projekt pod krycím názvom „Castle Bravo“. Šlo o test termonukleárnej bomby na Atolle Bikini (Marshallove ostrovy), jej sila prevýšila očakávania, ničivé následky sa rovnali sile 15 megaton TNT (tisícnásobne viac ako pri bombe Little Boy). No bola približne 4,5-krát slabšia ako najväčšia termonukleárna bomba odpálená Sovietskym zväzom v roku 1961 – „Čár bomba“.

Predstavy o pozitívnej zmene, ktorú by postapokalyptické obdobie malo priniesť, étericky mizli. Až do Hirošimy (kedy začíname hovoriť o nukleárnom veku) ľudia videli zmysel v sakrálnej forme Armagedonu. No aj napriek koncu studenej vojny, „svetské“ nálady pretrvávajú (zbrojí Irán, Pakistan, India, Severná Kórea, ...). Od konca druhej svetovej vojny sa na planéte Zem nebojovalo len niekoľko dní. Dodnes sa lokálne, ale aj so širším poľom pôsobnosti a vplyvu na ostatné politické zriadenia, objavujú ozbrojené strety. Neustále svetové konflikty, občianske vojny, zbrojné inšpekcie, sankcie a varovania paktov vyvolávajú v ľuďoch opar nervozity a obáv. Človek postupne vypúšťa zo svojho vedomia vyšší zmysel apokalypsy. Na pozadí týchto udalostí a zvláštneho sociálneho regresu ľudia dochádzajú k jasnému záveru, ktorý podtrháva Gallupova anketa. V Spojených štátoch amerických v roku 1995 odhalila, že až 61% dospelých a 71% tínedžerov verí, že dôjde k zániku sveta.

1.2 História apokalypsy

Prvé a dosť nejasné zmienky o konci sveta fragmentárne priniesol prorok Ezechiel o istom Gógovi z krajiny Magóg. (*Ezechiel 38:2*) „Apokalyptické myslenie“ však datujeme približne od roku 150 pred Kristom až po rok 200 po Kristovi (obdobie antiky), toto smerovanie permanentne ovplyvňovalo náboženstvo a politiku.

Za skutočného otca vízií konca môžeme bezpochyby považovať proroka Daniela. Jeho vykladanie Nabuchodonozorových snov o veľkom strome, ktoré defiluje so snami o soche a zvieratách, datujeme do obdobia roku 617 pred našim letopočtom. (*Daniel 2:10-17*) Všetky sny a ich výklad smerovali do jedného bodu. Samozrejme, že Daniel ani Nabuchodonozor nerozumeli dosahu tejto analýzy, ale Daniel správne určil symbolické znaky zo sna. Označil zoťatý strom za kráľa a obruče zvierajúce peň stromu ako obdobie jeho šialenstva (opis z knihy Daniel 4:1-37). Pravdepodobne najdôležitejšie prococtvo založené na sne kráľa Nabuchodonozora je sen o obrovskej soche (opis z knihy Daniel 2:1-49). Daniel vysvetlil, že daný kov, z ktorého bola socha zhotovená (zlatá hlava, strieborné prsia, brucho a stehná z meďi, zvyšok železných nôh a chodidlá kompozit železa s hlinou) znamenajú po sebe nasledujúce vlády. Hlava predstavovala Nabuchodonozorovo panstvo teda Babylon. Najdôležitejšia časť výkladu sa týka práve konca systému. Nejde tu o priamy opis udalostí, ale Daniel upozorňuje na perspektívu a zmysel sna (*Daniel 2:37-43*). Tiež súčasní teologickí teoretici podobne interpretujú kov alebo zvieratá zo snov. Vládu chápeme ako svetovú veľmoc, teda nielen panovníkov (tí nie sú v tomto prípade podstatní). Zlatá hlava predstavovala Babylon, strieborné prsia boli Médoperzia, medené brucho a stehná predstavovali Grécko, železný zvyšok nôh zastupoval Rímsku svetovú veľmoc. V paralele so strašným zvieratám a malým kričiacim rohom, železné chodidlá zmiešané s hlinou (tiež ako nesúdržný svetový systém) predstavujú súčasného svetového hegemóna, a tým je Angloamerická svetová veľmoc. Takisto preto, lebo po Rímskej ríši žiadna ďalšia veľmoc tak výrazne neovplyvnila tok dejín ako Angloamerická.

Daniel pokračuje ďalej tým, že ďalšia vláda bude už len Božia a tá musí eliminovať aktuálne panujúcu. (*Daniel 2:44*)

Je zaujímavé, že Izak Newton predpovedal jeden z koncov sveta interpretáciou textu „*mene mene tekel upharsin*“ (*Daniel 5:25*) na rok 2060.

Ak nazrieme na Apokalypsu tak, ako sa začala vnímať v období okolo Kristovho života (a tak ako ju vnímame dnes i my), musíme uviesť, že najzdokumentovanejšie intertestamentálne apokalyptické tendencie patria Jánovi Krstiteľovi. Rovnako značne agresívny spôsob kázania a zvestovania, ktorý Ján Krstiteľ pred príchodom Ježiša používal, sa stal silným predobrazom Božieho panstva po ohlasovanom „veľkom dni Boha všemohúceho“ (po armagedonskej bitke).

Ďalším významným dokumentaristom apokalypsy bola komunita Qumran, ktorá žila na severozápadnom brehu Mŕtveho mora v pásme Gazy. Mesto bolo zničené v období 66-70 nášho letopočtu počas židovskej vzbury proti Rimanom. V ruinách mesta sa našli dokumenty, ktorých obsahom bola práve apokalypsa. Obyvatelia Qumranu boli považovaní za sektu.

Najznámejší prínos tiež najpolemizovanejší doklad videní „konca systému vecí“ prináša samotný Ježiš so svojim učením, ktoré neskôr po jeho smrti rozvíjali jeho učeníci (najmarkantnejšie apoštol Ján). V priebehu dejín sa očakávanie apokalypsy reformulovalo do podoby očakávania figúry Antikrista.

¹⁸ *Deti, je posledná hodina, a tak ako ste počuli, že prichádza antikrist, tak sa teraz mnohí stali antikristami; z toho spoznáваме, že je posledná hodina.* ¹⁹ *Vyšli z nás, ale neboli nášho druhu; lebo keby boli bývali nášho druhu, boli by zostali s nami. Ale [odišli], aby sa ukázalo, že všetci nie sú nášho druhu. (1. list Jána 2:18,19)*

Antikrist sa stal lákadlom pre analýzy mnohých teológov, duchovných, okultistov a v neposlednom rade spisovateľov, neskôr filmárov. Postava Antikrista má nezastupiteľnú úlohu v dejinách predstavivosti o vojne dobra a zla. Antikrist sa stal synonymom antagony Krista prakticky vo všetkých formách. Antikrist, pôvodne použitý ako symbol inverzie Ježiša, jeho učenia a nasledovníkov, sa postupne modifikoval do rôznych podôb. Za Antikrista je považovaný samotný Satan, zástupcovia Lucifera, kresťanskí odpadlíci, hriešnici a obľúbená, veľmi romantická téza je stelesnený Diabol alebo jeho syn, ktorého splodí za konkrétnych okolností. Antikrista opisuje de facto takmer každé náboženstvo, preto ako pojem má byť v širšom zmysle katalýzou pre koniec súčasného systému!

1.3 Možnosti apokalypsy z pohľadu vedy

Veľký filter - zaujímavá teória, ktorú vypracoval Robin Hanson na pozadí výroku Enrica Fermiho „*kde sú?*“. Skutočnosť veľkej pravdepodobnosti existencie iných civilizácií je v príkrom kontraste s tým, že nedošlo k ich stretu. Téza pod názvom „Fermiho paradox“ rieši dôvody, prečo k potenciálnemu prieniku nedošlo. Veľký filter je odpoveďou na túto otázku. Vyústení je niekoľko, no všetky sú závislé od času, technologického pokroku a globálne ničivých intencií. „*Existujú aspoň štyri scenáre súdneho dňa, ktoré by mohli urobiť dnešok vašim posledným dňom na zemi.*“⁴

1. Supervulkán - v súčasnosti najnebezpečnejší je v americkom parku Jellystone. „*Vy hovoríte - mohol by vybuchnúť zajtra alebo až za päťdesiat tisíc rokov, lenže neexistujú žiadne hodiny, nie je tu žiaden budík, ktorý jedného dňa zazvoní a tá vec exploduje*“ (Lawrence

---

⁴ POOLE, T.: Apocalypse how, Discovery Channel, 2008.

E. Joseph, autor knihy Apocalypse 2012).⁵ Keby došlo k recesii posledného výbuchu v tejto oblasti spreď tisícich rokov, následky by boli zničujúce. Pri každom výbuchu by došlo k uvoľneniu obrovského oblaku prachu a popola do atmosféry, ten by dopadal na zem spolu s kamením. „*Celé dni alebo týždne bude padať z oblohy popol akoby to bol blizzard, ale to nebude sneh, bude to kamenný prach, popol, a keď sa zmieša s dažďom alebo nejako navlhne, zmení sa v podstate na betón, vrstvu betónu, ktorá by mohla byť na niektorých miestach, mohla byť niekoľko desiatok centimetrov hrubá, jej váha spôsobí deštrukciu neuveriteľného rozsahu. Domy, budovy, mosty, to všetko sa rozpadne.*“ (*John Rennie, šéfredaktor časopisu Scientific American*).⁶ Toto by nebol problém len lokálny, ale globálny. Spomenutý prach by sa totiž dostal do stratosféry a v tejto vrstve by putoval v širokom rozsahu. Spôsobilo by to zatienenie slnka a obdobie, ktorému vedci ako geológ Jake Lowenstern alebo environmentalista Alan Robock hovoria „vulkanická zima“. (DISCOVERY CHANEL. Apocalypse how. 2008). Ak na niekoľko vegetačných období zmizne slnečný svit, zosype sa prakticky celé poľnohospodárstvo, to spôsobí nedostatok potravy a hlad. „*To, že budú ľudia hladovať, vieme, že to vedie k povstaniam, vzburám a vojnám, zasiahne to celý systém, je to dominový efekt.*“ (*Lawrence E. Joseph, autor knihy Apokalypsa 2012*).⁷ Tomu by nastalo, ak by sme uvažovali o explózii jedného supervulkánu, no naša planéta má sedem supervulkánov, ktoré sa dodnes neprejavili. Nebezpečné je, že sú rozložené po celej zemi (Japonsko, Nové Mexiko, Sibír, Indonézia, Nový Zéland a už spomenuté Spojené štáty americké). „*Výbuch posledného supervulkánu zabil asi rádomo 90% súdobého, sľubne sa rozvíjajúceho ľudského druhu. Z dnešného pohľadu by to bolo asi päť a pol miliardy ľudí.*“ (*Lawrence E. Joseph, autor knihy Apocalypse 2012*).⁸ História ukazuje, že došlo už k niekoľkým megaerupciám, ktoré sa opakovali po cca šesťstotísíc rokoch a my dnes žijeme v ďalšej „šesťstotísícovke“. Väčšie obavy z ničivej sily supervulkánov prekoná asi len strach z nevedomosti ich eventuálneho výbuchu. Vulkány sa monitorujú, no nik nemôže zodpovedne povedať, nakoľko by nám varovanie v poslednej chvíli pomohlo. Existujú špekulatívne teórie ako preventívne postupovať (navŕtanie zemskej kôry, odvod tekutej horniny, ochladzovanie magmy, atď.), ale v súčasnosti sú to nesmierne finančne a technicky náročné ambície, ktoré vôbec nemusia fungovať.

2. Samozničenie ľudstva – podľa výročnej správy SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute) z roku 2019, sa na planéte Zem nachádza približne štrnásťtisíc jadrových zbraní. Keby všetky tieto zbrane detonovali naraz, šlo by o ekvivalent piatich miliárd ton TNT. „*Vypáliť jadrovú zbraň je ako preniesť na zlomok sekundy kúsok slnka, je to ako obria zápalka, ktorá zapáli požiare. Celkové množstvo energie z týchto požiarov je stokrát väčšia ako energia použitej bomby.*“ (*environmentálny vedec Alan Robock*).⁹ Taký požiar by vytvoril dym, ktorý by opäť zatienil slnko a nastolil by podmienky podobné postexpozívnym supervulkánom. Šlo by o nukleárnu zimu, teploty by prudko poklesli a pozostalé ľudstvo by čelilo podmienkam podobným dobe ľadovej. V súčasnosti je vo svete sedem krajín, ktoré sa dokážu dostať do jadrovej pohotovosti v priebehu desiatich minút. Koniec studenej vojny nič nezaručuje a rozpad Sovietskeho zväzu v tomto zmysle situáciu len zväznel. Rusi dnes nemajú takú obrovskú

---

⁵ Ibid., 2008.

⁶ Ibid., 2008.

⁷ Ibid., 2008.

⁸ Ibid., 2008.

⁹ Ibid., 2008.

kontrolu ako zväz. Dokladom toho je, keď v roku 1995 nórski vedci vypustili raketu kvôli skúmaniu polárnej žiary. Rusi to vyhodnotili ako strelu vypustenú z americkej ponorky. Behom niekoľkých minút boli vo vysokej bojovej pohotovosti všetky ozbrojené sily Ruska. „*Takže sme sa omnoho viac, než by si väčšina ľudí pomyslela, priblížili možnej reakcii založenej na tejto chybnnej identifikácii.*“ (William Potter, riaditeľ centra pre riešenie jadrových zbraní).¹⁰ Chyba v komunikácii môže už tak napätú svetovú situáciu vyhrotiť. Panuje presvedčenie, že toto obdobie politického chaosu (pri rozpade zväzu) mohlo spôsobiť, že bomby skončili kdekoľvek. „*Práve nedávno urobili na Sibíri obrovský zátah na tieto zbrane, ktoré smerovali na stredný východ. Keby jedna z tých zbraní vybuchla, mohlo by to vyvolať omnoho rozsiahlejší konflikt, ktorý by viedol k destabilizácii a anarchii.*“ (Lawrence E. Joseph, autor knihy *Apocalypse 2012*).¹¹

Neexistuje precedenčný postup riešenia situácie, keď teroristi nielen vlastnia, ale aj použijú jadrové zbrane. Toto je scenár hraničiaci s absolútnym zúfalstvom u civilného obyvateľstva. Svet nemusí apriori zničiť len konflikt veľmocí, na to aby sa narušil ekosystém, stačí aj medzištátna vojna. Odvekí rivali z neďalekého východu vlastnia podľa odhadov asi sto jadrových hlavíc. Keby sa zopakoval ozbrojený spor o Kašmír, ale s použitím jadrového arzenálu, zomreli by desiatky miliónov ľudí. „*Niektoré nové štúdie naznačujú, že i veľmi obmedzený jadrový konflikt medzi Indiou a Pakistanom, alebo kdekoľvek inde na svete, by mohol ohroziť klímu v celom zvyšku sveta.*“ (John Rennie, šéfredaktor časopisu *Scientific American*).¹²

3. Vírusy – Pri očakávaní záhuby, ktorú by priniesli kolosálni ničitelia, ľudia zabúdajú na mikroorganizmy. Spomeňme si na obdobie, keď choroby ako španielska chrípka, mor, TBC zabili milióny ľudí v rekordne krátkom čase. „*Je množstvo vecí, ktoré vás môžu pripraviť o pokojný spánok, pandemická chrípka, niekto využije príležitosť použiť nejakú baktériu alebo vírus, aby infikoval obyvateľov pri bioteroristickom útoku. Tieto možnosti musíme študovať a čo najviac sa na ne pripraviť.*“ (Dr. Lisa Rotzová, expertka na bioterorizmus, *Epidemiologické centrum*).¹³ Musíme si uvedomiť, ako veľmi sú dnes vírusy nebezpečné. Najmä z dvoch aspektov:

- Vírus s vlastnou účinnosťou - tu môže ísť o najmenej nebezpečný vír chrípky, ktorú ľudia dokážu dnes účinne liečiť cez jej neustrážené mutácie až po supranebezpečné vírusy Eboly, HIV, SARSové.
- Šírenie vírusov - dnes nemôžeme hovoriť o lokálnom probléme. V súčasnosti skupina ľudí nakazená na jednom letisku v srdci Európy napríklad vo Viedni alebo v Prahe dokáže roznieť nákazu do celého sveta za niekoľko hodín. Pri kombinatorike medzi letiskami nám počet nakazených stúpa geometrickým radom. Neviditeľné inkubátory vo forme ľudí nik neskontroluje a nezastaví. Mesto ako symbol globalizácie je prakticky jedno veľké laboratórium s ideálnymi podmienkami pre reprodukciu vírusov (MHD, kino, rady pri pokladniach). Rok 2020 nám tento fenomén predviedol v praxi, pri šírení Corona vírusu nového typu. Neúmerne a často zbytočné užívanie antibiotík činí mnohé vírusy rezistentnými voči tomuto druhu liekov. Ak si odmyslíme náhodný sled udalostí a rozšírenie vírov samovoľným spôsobom, nesmieme zabudnúť na

---

¹⁰ Ibid., 2008.

¹¹ Ibid., 2008.

¹² Ibid., 2008.

¹³ Ibid., 2008.

bioterorizmus. Pri koordinovanej akcii a správnom načasovaní by takýto útok na strategických miestach mal tragické až apokalyptické následky.

4. Hrozby z kozmu - z vesmíru nám hrozia minimálne dve neperspektívne vízie. „*Proti stávke, že sme jediným zábleskom inteligencie vo vesmíre, stojí dosť veľká pravdepodobnosť opaku.*“¹⁴ Astronómovia odhadujú, že v pozorovateľnom vesmíre existuje sto miliárd galaxií, v nich každá obsahuje sto miliárd hviezd a každá hviezda má potenciálne niekoľko planét. „*I keď by len jedna biliontina percenta mala prírodné podmienky potrebné k udržaniu inteligentného života, stále ostáva sto miliónov slnečných sústav, ktoré môže nejaká mimozemská civilizácia nazývať domovom.*“¹⁵ Nie je podstatné, či jednotlivec verí v mimozemskú inteligenciu, prípadne akú má táto potenciálna inteligencia formu. Toto skutočne nie je dôležité, dokonca zaťažovať si myseľ touto možnosťou alebo pripúšťať si to ako fakt. Nijako zásadne by to nemalo ovplyvniť náš život. No predstava ľudskej jedinečnosti v celom priestore naviazanom na hmotu je prinajmenšom dosť naivná a nepokorná. Nechceme podporovať poľudské teórie a výpovede o stretnutiach tretieho druhu, ale tiež nemôžeme ignorovať holý fakt o nekončiacom hmotnom priestore a o možnosti existencie inteligentného života v tomto kozme. Nekonečno - termín, ktorý človek svojou kapacitou mozgu nedokáže uchopiť a sám skutočne percipovať. A pokiaľ pripustíme možnosť, že mimozemská civilizácia žije a má dôjsť k stretnutiu s ľudstvom, musíme si položiť otázku, ako tento míting bude prebiehať. „*Všetci mimozemšťania, ktorí by dokázali cestovať svetelné roky naprieč vesmírom, aby sa dostali k zemi, by boli vo svojej podstate nadradené druhy s technickou vyspelosťou, pri ktorej by naše iphony vyzerali ako hroty šípov.*“¹⁶ Preto vystáva otázka, čo by chceli od ľudí? Vodu? Nie, tej je vo vesmíre dosť. Vzácné kovy ako zlato, platinu, titán, osmium? Nie, v kozme je ich viac ako na zemi. „*Myslím si, že máme dobrý dôvod obávať sa, že keď nás mimozemšťania objavia, tak by nám mohli chcieť ublížiť, veď my si ubližujeme medzi sebou. Akú máme istotu, že nejaké bytosti sa k nám budú chovať lepšie, než sa chováme navzájom?*“ (Neil De Grasse Tyson, riaditeľ Haydenovho planetária)¹⁷ Fabula Carpenterovho filmu „*Starman*“ (1984) by sa mohla ľahko zmeniť na Spielbergovu „*Vojnu svetov*“ (2005). Hrozba z vesmíru nám však hrozí aj inak a možno pravdepodobnejšie ako útok mimozemských civilizácií. „*Apofis je zemi blízky objekt, asteroid, ktorý bol objavený v roku 2004. Ukázalo sa, že je vysoko pravdepodobné, že sa zrazí so Zemou, tá pravdepodobnosť je ešte vyššia než v kockách hodíte dve jednotky.*“ (Russel Schweickart, predseda nadácie B612)¹⁸ Asteroid, ktorý dostal meno po „zlom princípe“ z egyptskej mytológie, má predpokladanú veľkosť troch až štyroch futbalových ihrísk. Vedci vypočítali, že 13. apríla v roku 2029 sa dostane do tesnej blízkosti Zeme. Otázne je, či sa s ňou zrazí. Pokiaľ áno, napácha škody v oblasti stoviek kilometrov štvorcových. A ak by zasiahol veľké ľudnaté mesto, zomrú milióny ľudí. Takáto zrážka by bola markantnou katastrofou, no nezabila by celé ľudstvo. Čo by sa však stalo, keby trajektóriu Zeme preťal mimozemský objekt v kritickom čase o veľkosti troch kilometrov? Pretože v našej galaxii je takýchto telies, ktoré nezhoria v stratosfére, nespočetné množstvo. „*Kameň o priemere asi desať kilometrov by presvišťal rýchlosťou okolo jedenást kilometrov za sekundu. Zrážka so Zemou vyvolá explóziu o sile sto biliónov ton trinitrotoluénu,*

---

¹⁴ Ibid., 2008.

¹⁵ Ibid., 2008.

¹⁶ Ibid., 2008.

¹⁷ Ibid., 2008.

¹⁸ Ibid., 2008.

čo je ekvivalent toho, že by sme každému mužovi, žene i dieťaťu na zemi dali k odpáleniu vlastnú malú Hirošimskú bombu.“ (John Rennie, šéfredaktor časopisu *Scientific American*)¹⁹ Po dopade takéhoto asteroidu by sa podmienky na zemi značne podobali tým, ktoré sú opísané v biblickej správe o Sodome a Gomore. Jednoducho by všetko zhorelo. Toto nie sú len teoretické ilúzie, dnes môžeme s veľkou istotou predpokladať, čo sa stane. Pred šesťdesiatimi miliónmi rokov obdobne veľký asteroid dopadol na Jukatánsky poloostrov a zničil život na planéte Zem v sedemdesiatich piatich percentách vrátane súdobých kráľov - dinosaurov.

Nesmieme zabudnúť na globálne otepľovanie. „Keby svet prišiel o všetky svoje ľadovce, morská hladina by sa nakoniec zdvihla o takých šesťdesiat metrov, to by pomerne radikálne zmenilo svetové pobrežia. Pod vodou by sa ocitla väčšina Miami a v ohrození by bol Londýn, Bangkok, New York. Veľká časť populácie žije veľmi blízko pobrežia, takže i relatívne malý vzostup morskej hladiny by vyhnal z domova desiatky miliónov ľudí.“ (Mark Lynas, autor knihy *Six degrees*)²⁰ Odborníci predpovedajú, že pri súčasnom trende uvoľňovania skleníkových plynov do atmosféry, môže priemerná teplota na zemi stúpnuť o jeden až šesť stupňov Celzia. Jeden stupeň sa dá ešte tolerovať, ale šesť by znamenal zánik civilizácie. Mark Lynas vraví, že zvýšenie teploty o šesť stupňov nastolí podmienky, ktoré na zemi nepanovali od obdobia kriedy, teda pred šesťdesiatimi piatimi miliónmi rokov. Ľudia sa upokojujú tým, že žijú ďaleko od pobreží, vo vnútrozemí, na vyššie položených miestach a podobne. Ale globálne otepľovanie nemá za následok len scenár adaptujúci Costnerov Vodný Svet z roku 1995. Nespôsobí „len“ problémy záplav, ktoré sa opakujú v Benátkach. Primárne pôjde o často sa opakujúce a veľmi agresívne cyklóny a búrky s obrovskou rýchlosťou vetra. Hovorí sa o zániku Golského prúdu, čo by malo fatálne následky na desiatky ďalších súvislostí. Zánik koralových ostrovov, rozširovanie púští, vymieranie divo žijúcich rastlinných a živočíšnych druhov, došlo by k plošnému hladovaniu.

Za posledné storočie sa priemerná teplota zvýšila o pol stupňa, je to dôsledok používania fosílnych palív prakticky v každom odvetví života. Priemysel nastolil taký rytmus, že klimatológovia radia roky od 2001 k najteplejším v histórii. Toto oteplenie má nebezpečný dopad na svetové tundry (Sibír, Aljaška, Island, Severná Kanada). Môže spôsobiť rozmŕzanie permafrostu a ľadu, ten izoluje od exteriéru metán, ktorý sa nahromadil z hnijúceho bioodpadu. Metán je plyn, ktorý výrazne ničí ozónovú vrstvu (tá chráni zem proti ultrafialovému žiareniu z kozmu). Nanotechnológie, umelá inteligencia, obavy zo spustenia Hadronovho urýchľovača častíc u jedincov vyvolávajú strach s teóriami hraničiacimi na poli sci-fi. Avšak obavy z toho, či sa elementárne naprogramovanie a následná reprodukcia nanobotov nemodifikuje natoľko, aby povedzme v medicínskom využití neškodila ľuďom bez možného zvrätneho procesu, vylúčiť nemôžeme. Takisto zbrane na nanobáze nie sú len ilúzia. Nemusíme veriť, že svet skončí ako v (zatiaľ) šesťdielnej sérii, ktorú odštartoval James Cameron v roku 1984 filmom „Terminátor“. No film Alexa Proyasa, na motíve románu fenomenálneho Isaaca Asimova - „Ja Robot“ z roku 2004 alebo veľmi sofistikovaná snímka Spike Jonza „Her“ z roku 2013 stojí minimálne za úvahu. Umelá inteligencia je programovaná k vlastnej evolúcii.

Začiatkom deväťdesiatych rokov 20. storočia sa hovorilo, že v našej slnečnej sústave sa nachádzajú malé objekty o veľkosti pingpongovej loptičky, ktoré majú takú suprahustotu, že ich

---

¹⁹ Ibid., 2008.

²⁰ Ibid., 2008.

váhu priravnávali ku Gerlachovskému štítu. Stret Zeme s touto „gul'kou“ (ak skutočne existuje) by mal ultimátne následky. Dnes môžeme tieto objekty považovať za určitú variáciu „Strangelet“ (podivnej hmoty). Táto hmota môže vzniknúť aj v pozemských podmienkach, konkrétne počas prevádzky v Hadronovom urýchľovači častíc. V roku 1993 došlo k zvláštnemu zemetraseniu. Vyzeralo to, akoby čosi extrémne malé preletelo skrz planétou a o mesiac neskôr sa podobný jav zopakoval na inom mieste. To niečo malo rýchlosť asi 800 km za sekundu a vážilo to najmenej desať ton. „Vedci z toho usudzujú, že tajomní návštevníci nemohli byť väčší ako ľudská červená krvinka. Jediná stopa, ktorú po sebe zanechali, sú seizmické vlny, ktoré nie je možné vysvetliť bežným zemetrasením.“ (článok v časopise *Maxim Quo*, *Silne pritažlivá, máj, 2007*, st.37)²¹ Vedci ďalej polemizujú o tom, či šlo o podivnú hmotu, a ak áno, prečo nezničila Zem? Uvažujú o dôvodoch vysokej rýchlosti, a tým pádom o krátkom čase na spustenie reakcie. Táto hmota je ako nákaza, ako istý vesmírny kvázi vírus. Dá sa veľmi primitívne pripodobniť k agentovi Smithovi z filmu „*Matrix Reloaded*“, bratov Wachowskich (2003), keď dotykom menil všetky programy na svoje repliky. Podivná hmota sa správa rovnako, ostatnú hmotu mení na samu seba. Čierna diera (ďalšia možná reakcia) vyvolaná v urýchľovači ako súčasť sprievodného javu zrážok častíc necháva odborníkov chladných. Ale určité riziko tu je. „*Taká šanca je mimoriadne malá, to nie je nič, čoho by sme sa mali skutočne báť, to je akoby sme sa báli, že priletia rakety z Mys Canaveral a tračia vás do hlavy. Áno, nie je to nemožné, a predsa by ste kvôli tomu Mys Canaveral nezavreli. A toto je rovnaké.*“ (Seth Shostak, astronóm Insitut SETI)²²

No čierne diery vo vesmíre, ktoré skutočne existujú ako pozostatky mŕtvych hviezd so svojou supragravitáciou, sú pre planétu Zem reálnou hrozbou. Čierne diery nemusia nevyhnutne Zem len zhltnúť, ohrozujú nás ďalšie javy - blízka prítomnosť čiernej diery môže našu planétu výrazne vychýliť z obežnej dráhy, bližšie alebo ďalej od slnka, to či ono by ukončilo všetok život na zemi. Iná možnosť zániku je stret s lúčom Gama žiarenia. „*Keď sa diera zrodí, vypluže pozostatky elektromagnetickej radiácie umierajúcej hviezdy v jednom super koncentrovanom, v super silnom lúči. Tento jav je známy ako záblesk gama žiarenia a sústredí do jedného časového okamžiku viac energie ako vyžiari slnko za celú dobu svojej existencie.*“²³ Ak by sa aj ľudstvu podarilo skorigovať stav súčasného ekosystému, proti vesmíru sme bezmocní. Tak ako nedokážeme zvrátiť proces vypálenia slnka alebo ďalšiu dobu ľadovú (pretože podľa odborníkov žijeme v istej dobe medzi ľadovej). Scenáre, ktoré by viedli k zániku života na zemi alebo k vyhladeniu ľudského druhu, majú široký diapazón a teórie, ako k tomu môže dôjsť, stále vznikajú.

2 Apokalypsa - profánne kontra sakrálné

Z dôvodu diverzity pohľadov na apokalypsu, neúplnému pochopeniu tiež nedostatočnej pozornosti sakrálnemu pôvodu apokalypsy (v zmysle termínu) si uvedieme komparáciu aspektov. Vnímanie a vlastné uchopenie sveta sa len okrajovo opiera o teologickú rovinu a etymológiu tohto pojmu. V nasledovnej časti si uvedieme, aké rozdiely tieto pohľady zahŕňajú.

²¹ MAXIM QUO: *Silne pritažlivá*, 5/2007, s. 37.

²² POOLE, T.: *Apocalypse how*, Discovery Channel, 2008.

²³ *Ibid.*, 2008.

2.1 Profánne videnie apokalypsy

Význam slova apokalypsa si pravdepodobne bežný človek spája s desivým koncom sveta opísaným na stránkach Biblie. Apokalypsa sa mení jednoducho povedané na koniec sveta formovaný ohláškou Sibyly či Nostradama, vízia spojená so životom po rozsiahlej katastrofe, tretej svetovej vojne a podobne. Svetový kolaps ľudskej morálky, hodnôt a systematické ničenie ekosféry, lokálne vojenské konflikty /pri súčasnej globalizácii už ide o svetový problém/ vedú väčšinu civilizovaného sveta k prognózam o úplnom zániku. Ľudia majú odvekú tendenciu si požíčať slová z mytológie, biblie, orientu (hydra, chiméra, grácia, armagedon, Babylon, Moloch atď.). Používajú sa a menia pre označenie rôznych konkrétnych alebo nehmatateľných vecí a situácií. Preto sa slovo apokalypsa na pomenovanie niečoho tak depresívneho ako predstava o komplexnom zániku skutočne hodí. Došlo k tomu prostredníctvom zvláštnej modifikácii správ z Biblie, ich neúplných interpretácií a latentnom strachu z konca sveta. Kompilát prorociev, analýz a obáv vytvoril hmlistú predstavu o apokalypse.

V našej krajine sa začal tento termín skloňovať začiatkom deväťdesiatych rokov, keď došlo k uvoľneniu televíznej scény, v Česko-Slovensku vznikali súkromné televízie a tie prinášali divákovi relácie do tej doby (na domácom poli) nevidené. Po roku 1989 došlo k odmäku cenzúry a detabuizovaniu náboženstva, preto sa náboženský koncept konca sveta dostával ľahšie do povedomia. Tiež vznik (príliv zo západného sveta) rôznych kresťanských i nekresťanských náboženských spoločností dotváral predstavu o „veľkom dni Boha všemohúceho“. Iróniou je, že v našej krajine začal byť koniec sveta moderný až po páde železnej opony. Keď opätovne upriamime pozornosť na médiá, pravdepodobne najzásadnejšiu zásluhu uvedenia apokalypsy do pozornosti ľudí mali relácie mysteriózneho charakteru z americkej alebo britskej produkcie. Snáď najznámejším seriálom, ktorý sa produkoval od roku 1980 (u nás sa objavil v prvej polovici 90tych rokoch), bol „*Mysterious World*“ pod vedením Arthura C Clarka. Tieto relácie sa na poli fikcie pokúšali svojším spôsobom vysvetliť, čo nás čaká, a že práve to nebude v sociálnych perspektívach najpríťažlivejšie. Takýmto interpretačným nástrojom bola jedna epizóda istého „dokumentu“, amerického seriálu (zameraný na záhady, upírov, mimozemšťanov, duchov, skrátka na paranormálne aktivity), ktorý sa venoval výlučne téme Apokalypsa. Po uvedení tohto dielu sa u recipientov otvorila široká plocha dohadov a diskusií. Nebolo a nie je podstatné, o akú vrstvu ľudí ide. Fascinácia „anihiláciou“ bola vždy prítomná a zvedavosť jej naplnenia pretrváva. Ľudia sa naučili operovať s termínom Tsunami, nie každý chápe, ako presne vzniká, no každý pozná, aké ničivé účinky dokáže mať. Zemetrasenia, ktoré otriasajú mnohými miestami na celom zemskom povrchu, znepokojujú ľudí po celej zemi, i keď mnoho krajín seizmické aktivity nezažili.

Havária v japonskej prefektúre Fukušima vytvorila novú obavu prírodno/jadrovú katastrofu. Mnoho ľudí, i keď sa priamo nehlásia ku konkrétnemu náboženstvu, začína prirovnávať pomery vo svete k forme Božieho trestu za zlé správanie. U astrológov badať tendencie strachu vyvolané potenciálnou existenciou novej planéty v slnečnej sústave. Nibiru je pravdepodobne planéta s obrovskou obežnou trajektóriou slnečnej sústavy alebo sa z nej úplne vychýlila, preto nebola jej existencia exaktne potvrdená. Až „v roku 1987 NASA oficiálne oznámila možnosť existencie

desiatej planéty“.²⁴ A práve skrytosť tejto planéty spôsobuje obavy niektorých astrológov. Domnievajú sa, že Nibiru ovplyvňuje dianie na Zemi a tento vplyv neguje ľudské uvažovanie.

V osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch zachvátila mediálny svet epocha mimozemských vizít. Šlo o zvedavosť, potrebu poznania diverzných civilizácií, čo sa nakoniec pretavilo v preteky toho, kto nafotil, natočil alebo poskytol akýkoľvek čo najvierohodnejší corpus delicti v oblasti UFO (neidentifikovateľných lietajúcich objektov). Filmové štúdiá nenechali na seba dlho čakať a divákovi poskytli skutočne nemalú porciu filmov na túto tému. Často v nich šlo o vojny medzi svetmi a ľudia si postupne doplnili ďalšiu predstavu o apokalypse. Filmy tohto žánru sa točili i v období, keď odštartovali prvé lety do vesmíru, ale až trikový progres vo filmovom priemysle a spôsob nakrúcania zmenil pohľad diváka na tento fenomén. *“Na konci posledného storočia sa začali objavovať názory úzko späté s deštrukciou, záchranou a osudom sveta, o ktoré sa zaslúži pravá mimozemská inteligencia.”* (podobnosť nachádzame vo filme *“Knowing”* 2009 od Alex Proyasa).²⁵

Film ako médium výrazným spôsobom začal formovať a do dnešných dní formuje mienkotvorbu prakticky na čokoľvek. Preto niet divu, že masa má o problematike apokalypsy vytvorené relatívne široké predstavy, veď na túto tému bolo natočených stovky filmov.

2.2 Sakrálne videnie apokalypsy

Podstatná vec, ktorú si musíme uviesť v rámci dvoch aspektov na apokalypsu je nasledovné: „Svet“ vníma termín apokalypsa ako výrazový prostriedok pre označenie konkrétnej dejovej línie udalostí. Inak, apokalypsa je podľa ľudí názov akejsi depresívnej, ničivej, kontra humánnej vojny pod patronátom politických mocností alebo prírodných, možno Božích procesov. Fakt je ten, že termín apokalypsa sa s najväčšou pravdepodobnosťou usadil v našej spoločnosti (tak ako sa dnes chápe a vysvetľuje) zo zdroja Svätých písiem. Pokiaľ chápeme Bibliu ako autoritatívnu knihu pre kresťanský svet, môžeme ju považovať za cenný interpretačný nástroj.

¹⁶ *Celé Písmo je inšpirované Bohom a je užitočné na učenie, na karhanie, na nápravu vecí, na ukáznovanie v spravodlivosti,* ¹⁷ *aby bol Boží človek celkom spôsobilý, úplne vyzbrojený pre každé dobré dielo.* (2.Timotejovi 3:16,17)

Je otázne nakoľko si ľudia uvedomujú skutočnosti o znaku, ktorý apokalypsa predstavuje. Grécke slovo apokalypsa alebo presne a-po-ka-ly-psi preložené ako zjavenie znamená odkrytie tiež odhalenie. V teológii sa často používa vzhľadom k odhaleniu duchovných záležitostí alebo Božej vôle a zámeru. Ide teda o pomenovanie biblickej knihy (ak správne chápeme Bibliu ako súbor šesťdesiatich šiestich kníh) a nie o pomenovanie udalostí. Ľudia si často apokalypsu zamieňajú s Armagedonom, koncom sveta, kataklizmom alebo globálnou anihiláciou. No v podstate ide „len“ o názov biblickej knihy. Táto kniha sa nachádza vo väčšine prekladov ako posledná. *„...v poradi posledná kniha, i keď nebola napísaná ako posledná.”*²⁶ Túto knihu napísal apoštol Ján na ostrove Patmos, kde bol vo vyhnanstve za kázanie o Ježišovi Kristovi. Kniha bola napísaná asi okolo roku 96 n.l. (Biblická encyklopédia - Hlbší pochopení písma. 1998. s.1177)

²⁴ TAJOMSTVÁ NAŠEJ PLANÉTY. Dočkáme sa Nibiru? [online]. [cit. 01.04.2014]. Dostupné na internete: <http://tajomstva.org/veda/dockame-sa-nibiru>

²⁵ WOJCIK, D.: The End of the World as we know it. Faith, Fatalism and Apocalypse in America. 1997. s.175.

²⁶ BIBLE AND TRACT SOCIETY OF NEW YORK, INC: Hlbší pochopení písma, 1998, s. 1177.

Zjavenie od Ježiša Krista, ktoré mu dal Boh, aby ukázal svojim otrokom, čo sa má zakrátko stať. A on poslal svojho anjela a prostredníctvom neho [ho] predložil v znameniach svojmu otrokovi Jánovi. ⁹ Ja, Ján, váš brat a spoluúčastník na súžení a na kráľovstve a na vytrvalosti v spoločensťve s Ježišom, som sa dostal na ostrov zvaný Patmos, lebo som hovoril o Bohu a o svedčíl o Ježišovi. (Zjavenie 1:1,9)

¹ Zjavenie od Ježiša Krista, ktoré mu dal Boh, aby ukázal svojim otrokom, čo sa má zakrátko stať. A on poslal svojho anjela a prostredníctvom neho [ho] predložil v znameniach svojmu otrokovi Jánovi, ² ktorý svedčíl o slove, ktoré dal Boh, a o svedectve, ktoré dal Ježiš Kristus, a o všetkom, čo videl. (Zjavenie 1:1,2)

Opis vecí, ktoré majú nasledovať. Kedy?

Kniha Zjavenie opisuje Pánov deň /udalosti vedúce k Armagedonu, počas Armagedonu, tisíc rokov po Armagedone/. Nie každý si uvedomuje, že kniha Zjavenie opisuje diania aj po Armagedone. Mnohí ostávajú v presvedčení, že opis sa determinuje na Armagedon/apokalypsu. Z recepcie biblickej knihy Zjavenie je zrejmé, že neopisuje len jedno videnie. Je potrebné si tiež uvedomiť fakt, že nie je dodržaná chronológia písania udalostí.

2.3 Transgresia

Čo však spôsobilo prekrytie profánneho pojmu so sakrálnym základom? Dôvody nachádzame v obsahu Jánových vídení. Zjavenie je vrchovato naplnené desivými fantasmami a depresívnymi anotáciami. Analýza Jánovho záznamu vylámala zuby prakticky každému teológovi. Je to najnezrozumiteľnejšia kniha Biblie a výklad mnohých pasáží sa neopiera o žiadne faktické základy. Preto závery často končia v „slepej uličke“ alebo v rovine konšpiratívnych špekulácií.

Najčastejšie interpretovaný obraz zo Zjavenia [zrejme z dôvodu najľahšej percepcie] je videnie apokalyptických jazdcov. Zaujímavé je, že z kontextu sa títo jazdci javia ako komplement k jasnému poznaniu tzv. Pánovho dňa. Čo je relatívne v rozpore so všeobecne prijímaným názorom laikov, že ide o vyvrcholenie a záverečný obraz zo Zjavenia. No kniha Matúš v 24. kapitole od 3. veršu až po 8. verš opisuje udalosti, ktoré sa paralelne objavujú pri pôsobení apokalyptických jazdcov z Jánovho zjavenia, ako odpoveď Ježiša na otázku „*čo bude znamením tвоеj prítomnosti a záveru systému vecí (konca sveta)*“ (Matúš 24:3) Ježiš tieto udalosti charakterizuje ako začiatok tiesnivých bolesti, nie vyvrcholenia!

- prvý jazdec na bielom koni

A videl som, a hľa, biely kôň. A ten, ktorý na ňom sedel, mal luk; a bola mu daná koruna a vyšiel víťaziac a aby dovršil svoje víťazstvo. Ide pravdepodobne o Ježiša, pretože v Zjavení 11. kapitole Ján opisuje Ježiša, ako sa stáva kráľom.

- druhý na ohnivo sfarbenom koni symbolizujúci vojny nebyvalých rozmerov
- tretí na čiernom koni predobrazuje obrovský nedostatok potravy
- štvrtý smrteľne bledý kôň predstavuje neprirodzenú smrť

(Zjavenie 6:2-8)

Naskytá sa otázka – kedy sa majú tieto udalosti odohrať? Boli títo jazdci už vypustení, idú „krokom, klusom, cvalom či tryskom? Alebo sú v stajniach a len si sedlajú svoje kone?“ S najväčšou pravdepodobnosťou ide len o symboliku ľudských útrap, no práve toto je príčina transplantácie biblického výrazu do sveta mainstreamu. Ak má dôjsť k zúfalému koncu, bude mať apokalyptické rozmery z knihy Zjavenie. Opisy a ich dosah v tejto knihe korelujú

s predstavami masovej kultúry, navyše ich hororový ornament zapadá do tohto konceptu. Človek sa pri označení konkrétneho pojmu nemusí vyčerpávať zložitým vysvetľovaním, jednoducho použije už etablované slovo Apokalypsa.

3 Apokalypsa vo filme

Ak vynecháme orálnu tradíciu, film nesie najväčšie zásluhy za rozmach apokalypsy do našej kultúry. Preto si konkretizujeme apokalypsu na tomto mladom druhu umenia. Naviac súdobý, majoritný recipient sa v porovnaní s ostatným mediálnym inštrumentom (literatúra, divadlo, výtvarné umenie atď.) na pôde filmu dokáže najľahšie orientovať. Príčinou je dostupnosť a pohodlná recepcia. Film tiež prináša takmer nevymedzené možnosti uchopenia prakticky každej fabuly. Louis Aimé Augustin Le Prince, ktorý ako prvý točil filmy už v roku 1888 a bratia Lumierovci v roku 1895 svojim historicky prvým premietaním definitívne vytvorili novú kultúru a nepoznané, príťažlivé médium. V roku 1902 tvorca Georg Melies určil iné smerovanie filmu. Vo svojom snímku „*A Trip On the Moon*“ (1902) použil hranú štylizáciu deja (na rozdiel od bratov Lumierovcov, tí sa venovali dokumentárnemu filmu). Dodnes poznáme a rozoznávame dve základné línie filmovej tvorby: „Lumierovskú“ - dokumentárnu a „Meliesovskú“ - hranú. Melies vo svojej *Ceste na mesiac* započal aj ďalšiu podstatnú vec a tou bola fikcia. *Cesta na mesiac*, kde sa súdobí astronauti stretávajú s mimozemšťanmi (vybuchujúcimi príšerami), tvorí základy sci-fi a v roku 1896 filmom „*Le Manoir du diable*“ položil základy hororu. Prvotiny filmu sú vôbec „pretkávané“ hororom. Dodnes známa ikona „*Nosferat*“ z roku 1922 od tvorca F.W. Murnaua konotuje u mnohých ľudí hororovú klasiku. Príchodom patentu televízie v roku 1923 sa odštartovala ďalšia kultúrna epocha. Pohyblivé obrázky sa postupom času stali dostupnými takmer každému. Film sa postupne začal týkať aj apokalyptickej témy. Tá sa vrstvila podľa obdobia, v ktorom sa civilizácia nachádzala. Jadrové, prírodné, biologické katastrofy, lety do vesmíru, mimozemšťania, zombie, terorizmus - filmári operatívne reagovali na požiadavky recipientov. Začiatky takejto tvorby zaznamenávame na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov.

3.1 Žáner a jeho podoby

Zvláštne nadšenie ľudí apokalypsou siaha do hlbokej minulosti, zároveň vyvolávala obavu z vymazania civilizácie. Neperspektívna globálna katastrofa v akejkolvek forme, ktorá ukončí život na planéte Zem alebo pomyselná hrubá čiara za určitým bodom na osi ľudského života. Prípadne iný svet a nové šance, sú hlavnou premisou filmových scenárov na tému apokalypsa. Pre ľudí je príťažlivá predstava o „reštarte“ toku humánneho smerovania. Plynie to z ťažkého života, ktorý ľudia viedli a stále vedú. Preto ilúzie o lepších zajtrajškoch boli a sú pre jednotlivcov tak lákavé, ide hlavne o nehmataiteľnú nádej, ktorá sa skrýva za konkrétnym koncom. V minulosti zúfajúcich uspokojila aj predstava spravodlivého zničenia všetkých. Smrť so zlými sa akceptovala ako spôsob vykúpenia akási eutanázia od vyššej moci. Je pravda, že nie všetky filmy končia „happy endom“, ale tie, ktoré majú toto veľké finále, obsahujú tendencie „chváliť človeka“ za jeho veľkosť a jedinečnosť ducha. Prax by však pravdepodobne ukázala niečo iné.

Apokalyptický film má určené základné pravidlá. Malo by dôjsť k zničeniu a pre stredný prúd k úspešným pokusom odvrátiť tento fatálny fakt. Na spôsobe zničenia nezáleží, k tomuto účelu slúži široké spektrum, z ktorého sa dá vyberať. V zásade ide len o to, čo má vyvolávať

senzáciu, a čo sa dá reálne prijať. Filmy sa v súčasnosti produkujú pre zábavu a zisk, ale i tu je potenciál variácie k úžitku náročnejšieho diváka. Aj v tejto sfére sa filmy delia na masové, mainstreamové a povedzme artové. Zanechať myšlienku nedeterminuje obrovská pompa špeciálnych efektov a markantný rozpočet. Apokalyptické scenáre filmov majú za úlohu vytvárať prirodzený strach alebo aspoň rešpekt pred možnými alternatívami vývoja našej spoločnosti. Film môže zachytávať všetky fázy, aspekty a konce. Dnes sa z kvanta nakrúcaných filmov rozvetvených rôznymi smermi, ktoré sa neustále recyklujú, len zriedka vyčlení dômyselná a kreatívna snímka. Apokalyptický film zahŕňa konkrétne pohľady toho, akoby k daným situáciám mohlo dôjsť a aké by boli následné postupy spoločnosti. Tie sa delia na základe diverzity globálnej skupiny alebo interakciám subjektov. Spektrum individuálneho, agonistického správania má široký záber, od pokojného čakania cez bezbrehé užívanie si až po masové rabovanie a násilnosti. Prostredníctvom týchto interpretácií, ktoré nám poskytujú filmové spoločnosti sa dá čiastočne mapovať ľudský afekt v hraničných pomeroch. Apokalyptické vízie, kde ústredná téma obsahuje súhrnné zničenie, sa odrážajú aj na striebornom plátne. Tieto vízie sú potenciálne avšak nehmatateľné, preto sa nástroje k demonštrácii môžu vyberať zo širokej palety. Producenti filmového priemyslu používajú apokalypsu často ako sekundárny vyjadrovací prostriedok k uchopeniu alebo zvýrazneniu primárnej idey. Apokalypsa nemusí byť apriori kľúčová kolízia, môže slúžiť ako motív alebo tematický podklad. *“Apokalyptické tradície, ufo, atď. majú veľa spoločného a vychádzajú alebo vyjadrujú podobné témy a znepokojenie ľudí nad napr.: nukleárna kríza, enviromentálne zničenie, iné pohromy, strata dôvery vo vládu, kultúrny pesimizmus, narastajúci počet konšpiračných teórií, pocity bezmocnosti a manipulácie externými silami bez schopnosti ovplyvniť to (nemajú moc na to, aby sa vzpierali externým silám, ktoré nimi manipulujú a túžia po transformácii sveta extraterestriálnym zásahom a silami).”*²⁷

Apokalypsa má tak markantný záber, že sa nedeterminuje len na dospelého recipienta. Presahuje aj na peurilného diváka ako napríklad *“Wall-E”* (2008) od Andrew Stantonona, na adolescentov (takzvaný “young adult”) ako snímka *“City of Ember”*(2008) od Gil Kenana. Téma apokalypsy pointuje aj projekty v kontinuite intelektuálnych potrieb s animovaným spracovaním dystopickej snímky *“9”* [premierovanú 9.9.2009] od režiséra Shane Ackera. Tiež slúži ako tematické podložie pre rôzne knihy, seriály a komixy. Do značej miery apokalypsa ovplyvnila aj spisovateľské pojmy typu Stephena Kinga.

Pre správne členenie už v rámci žánru si musíme uviesť jeho kategórie.

3.2 Taxonómia a klasifikácia apokalyptických filmov

Podľa obdobia, ktoré film alebo seriál zahŕňa, diela môžeme logicky rozdeliť:

1. **Predapokalyptický film** - snímka spracováva dej činností, príprav na avizovanú apokalyptickú pohromu. Sem môžeme zaradiť prakticky všetky filmy, ktoré oplývajú diskusiami a očakávaniami apokalypsy. Patria sem snímky, ktoré mapujú ľudské správanie v tomto období. Apokalypsa je vyvrcholením filmu, ktoré je už danej dejovej línii podstatné len kvôli dovŕšeniu fabuly. Takýmito filmami sú napríklad *„4:44 Last*

---

²⁷ WOJCIK, D.: The End of the World as we know it. Faith, Fatalism and Apocalypse in America. 1997. s.175.

Day On Earth“ (2011) od režiséra Abela Ferrara alebo „*Melancholia*“ (2011) Larsa von Triera. Oba príbehy zachytávajú realistickú, intelektuálnu linku mentálnych pochodov hlavných predstaviteľov pred koncom sveta. Za predapokalyptický môžeme považovať film „*Terminátor*“ (1984) Jamesa Camerona, ale aj pokračovania „*Judgment Day*“ (1991) a „*Rise of the Machines*“ (2003) Jonathan Mostow. Vo filme k vyvrcholeniu konca sveta nepride, ale dochádza k častým odvolaniam na kontra humanoidnú vojnu. Jej následky sa objavia až v „*Terminátor Salvation*“ (2009) od režiséra McGinty Nichola. Rovnako filmy, v ktorých sa dej udalostí vedúcich k apokalyptickému koncu podarí zvrátiť. Ide najmä o snímky pre masovú alebo stredno-prúdovú kultúru ako napríklad „*Armageddon*“ (1998) Michael Baya, „*The Core*“ (2003) Jon Amiola alebo „*Deep Impact*“ (1998) Mimi Ledera.

2. **Apokalyptický film** - ťažnou témou je rovnako apokalypsa, no nie jej očakávanie, ale priame pôsobenie. Ide o filmy, ktoré sa variujú na všetky spôsoby - koľko vízií konca sveta, toľko natočených poddruhov apokalyptického filmu. V tomto type interpretácie sa nerieši príprava na deň D (A), tiež sa dej nesústreďuje na dôsledky apokalypsy. Ide skôr o častý prienik pred- a post-apokalypsy v konkrétnej katastrofe. Nie je vylúčené, že by sa film venoval aj obom polohám, ale primárne plní očakávania samotnej apokalypsy. Dej má zväčša veľký drive, pretože sa v ňom zachytáva apokalypsa „live“. Môže ísť tiež o retrospektívy alebo cestovanie v čase v rámci postapokalyptického východiska. Dobrým príkladom je „*Twelve Monkeys*“ (1995) od Terry Gilliana - cestovanie v čase z dôvodu pokusu o zvrat udalostí vedúcim k bioterorizmu. Ďalej sem patria všetky vojny, pandémie, prírodné katastrofy, hrozby z kozmu s explicitným podaním témy, ktorá sa nesie značnou časťou dejovej linky. Za všetky si spomenieme snímku Stevena Spielberga „*War of The Worlds*“ (2005) podľa predlohy knihy H.G.Wellsa. Obsah sa opiera o mnohonásobne recyklovanú tézu, vojna s mimozemskými civilizáciami. No v komparácii s chronicky známym „*Independence Day*“ (1996) od režiséra Ronald Emmericha ide o zrelšie dielo s pohľadom do konkrétnych povahových rysov hlavných hrdinov v extrémnych podmienkach. I keď sa vo filme stretáme s častým klišé, recipient sa nedočká zásadných bojov, narozdiel od *Independence Day* alebo „*Transformers*“ (2007) od Michaela Baya, ktoré pôsobili ako exhibícia zbrojného arzenálu Spojených štátov.

Úspešnou snímkou, ktorú inšpirovala knižná predloha, je film „*World War Z*“ (2013) od režiséra Marc Fostera. Svet zasiahne pandémia, ktorá sa šíri závratne rýchlo. Choroba mení ľudí na bezduchých agresorov podobných zombie. Hlavný hrdina sa vydáva na záchrannú misiu, z viacerých symptómov pripomínajúcu putovanie Ježiša Krista. Film má veľmi silný kresťanský podtext a do určitej miery sa odkláňa od kánonu zombie.

Vizuálne „orgie“ poskytol Guillermo del Toro vo filme „*Pacific Rim*“ (2013). Monštrá spod zemskej kôry lynčujú zem a človek s nimi zápasí pomocou hyperrobotov. Variácia Transformers, no omnoho prehľadnejšia na čítanie. Pacific Rim a Transformers však patria do zvláštneho oddelenia áziskej kultúry, takzvaný Kaiju žánre alebo nám známy ako monštrá, rovnako ako Godzilla tiež Gappa. Nedá sa preto považovať za pravoverný apokalyptický druh, no v mnohých ohľadoch sa o apokalyptickú tematiku „obtieľa“. Apokalyptické filmy nemajú presné určenie, pojem apokalyptický sa používa na žánrové zaradenie a zahŕňa prakticky všetky diela oplývajúce touto tematikou.

- 3. Post-apokalyptický film** - tento má najširší záber čo do počtu natočených snímok. Scenár mapujúci všetko po apokalyptickom období. Každý film, seriál alebo klip, ktorý sa zaoberá riešeniami problémov „survivality“ vo svete postihnutým apokalypsou. Po-katastrofické dianie je bez časových obmedzení, môže predstavovať fázu bezprostredne po svetovej pohrome, ale aj veľmi dlhú epochu po apokalypse. Plocha realizácie tejto doby má široký filmársky rozptyl, tak ako u ostatných žánrov je možné natočiť aj nízkorozpočtové projekty, bez použitia zvláštnych vizuálnych efektov, ktoré navrhujú náklad. Tieto snímky sa výraznejšie zaoberajú etikou a ideami ako filmy s veľkou pompéznosťou určené pre stredný prúd. Do tejto kategórie môžeme zaradiť známe snímky ako „*Waterworld*“, 1995 (Kevin Reynolds) jeden z najdrahších filmov v histórii demonštruje svet po kataklizme, „*The Road*“ 2009 (John Hillcoat) silný, melancholický príbeh na motívy novely Cormaca McCarthyho, „*The Book of Eli*“, 2010 (bratia Hughes) - film s prienikom do sakrálnej roviny, „*Matrix*“ 1999 (bratia Wachowski) snímka s presahom do filozofie krytá akčnosťou, „*On the Beach*“ 1959 (Stanley Kramer) dej s emočnými explóziami, „*When the Wind Blows*“ 1986 (Jimmy T. Murakami) animovaná alternatíva atď.

Aj napriek veľkému záberu, ktorý post-apokalyptický film zahŕňa, môžeme ho rozdeliť do niekoľkých základných podkategórií. Svet po jadrovej vojne/katastrofe, bio/chemickej/priemyselnej pohrome (aj zombie), ovládnutí A.I. (umelá inteligencia), naturálnej/kozmickej kataklizme alebo Božom zásahu.

- 4. Dystópický film** - špecifickú skupinu zastáva forma dystópie, ide o opak utópie, antagonická podoba irealizmu. Dystópia spracúva tému úplného rozkladu systému, ideálnym príkladom je známy Orwelov román 1984, na motívy tejto knihy sa natočilo niekoľko filmov oplývajúcich značnou akosťou. Pod priamou inšpiráciou nájdeme tituly ako „*Equilibrium*“ (2002) Kurta Wimera, v mnohých ohľadoch veľmi podobnú snímku „*V for Vendetta*“ (2005) James Mc Teigua, tiež film pod rovnomenným názvom „*1984*“ (1984) od Michaela Ratforda. Ďalej „*Mechanický Pomaranč*“, 1971 (Stanley Kubrick), „*In Time*“, 2011 (Andrew Niccol) „*Očista*“, 2013 (James DeMonac) sú známymi zástupcami tohto smeru. Dystópia si čoraz častejšie nachádza miesto v súčasnej dobe. Ľudia, ktorí tento termín vôbec nepoznali, vedia čoraz presnejšie určiť znaky tohto subžánru. Vďaka internetu, mobilnej komunikácii, digitalizácii sveta, multikulturalizmu, globalizácii, masovej a masmediálnej kultúre. Dystópia ide ruka v ruke s konšpiráciou a na tejto rovine sa čoskoro dočkáme veľkej katalýzy.

Prakticky všetky filmy s apokalyptickou témou prinášajú obrovské množstvo variácií toho, ako by k apokalypse malo dôjsť a ako by vyzeral svet po konci svetového zriadenia súčasnej spoločnosti. Venovať sa všetkým a dopodrobna interpretovať špecifikácie každého filmového pod-žánru apokalypsy by na tejto ploche nebolo možné. Každý typ oplýva vlastnou symbolikou a nuansami. Uviedli sme si len základné delenie podľa všeobecného úzu, totiž každý poddruh má ešte ďalšie podskupiny, podobnosť nachádzame napr. v hororovom žánre. Tu tiež nie je jednoduché jednoznačne rozčleniť a obsiahnuť všetky pod-kategórie v rámci žánrového zaradenia. Všetky apokalyptické filmy určitým spôsobom odovzdávajú divákovi väčší alebo menší odkaz, pokúšajú sa upozorňovať na konkrétne problémy, edukujú diváka, kritizujú zle nastavenie systému a spoločnosti.

Záver

Dnes už pravdepodobne žiaden človek pri súčasnej globalizácii nebude tvrdiť, že sa nikdy nestretol s termínom Apokalypsa. Zhmotnenie ilúzie tohto gréckeho slova má veľa podôb. Ukázali sme si ako sa apokalypsa všeobecne chápe. Nakoľko tento pojem nie je nový, chronologicky sme si rozobrali apokalyptické myslenie od jeho počiatkov až po súčasnosť. Pomocou odborných aspektov sme si vysvetlili, akými vedeckými alternatívami by mohlo dôjsť ku zničeniu civilizácie. Apokalypsa značným spôsobom ovplyvnila našu kultúru a zábavný priemysel má na tomto rozvoji veľkú zásluhu. Film ako médium zanechal na spoločnosti výrazné informatívne stopy. Preto má svoje nezastupiteľné miesto aj pri formovaní názoru na apokalypsu. Z tohto dôvodu sme venovali potrebnú pozornosť danému inštrumentu, ktorý na rovine „konca sveta“ nepovedal svoje posledné slovo.

Literatúra a zdroje

- AMANAT, A., BERNHARDSSON, M. T.: *Imagining the End. Visions of Apocalypse from the Ancient Middle*. London and New York: T.B.Tauris Publishers, 2002, 405 s. ISBN 1 86064 724 3.
- Apokalypsa prečo a ako*. Spoločnosť Discovery channel – voľne dostupné na: <http://www.discovery.com/> http://www.imdb.com/title/tt1312059/?ref_=fn_al_tt_1
- ASTHANA, N. C., NIRMAL, A.: *The Ultimate Book of Explosives, Bombs and IEDs*. Pointer Publishers, 2008, 481 s. ISBN 817 132 5521, 978 817 132 5528.
- BIBLE AND TRACT SOCIETY OF NEW YORK, INC: *Hlbší pochopení písma*, 1998, 1276 s.
- BIBLE AND TRACT SOCIETY OF NEW YORK, INC: *Sväté písmo. Preklad nového sveta. So študijnými poznámkami*, 2000, 1597 s.
- DASH, S.: *Decoding the Past. Antichrist: The Zero Hour*, History Channel, 2005.
- HIMMELFARB, M.: *The Apocalypse. A Brief History*. United Kingdom: Wiley- Blackwell Publishing, 2010, 178 s. ISBN 978-1-4051-1346-5.
- História*. Vydavateľstvo IKAR, 2007, 612 s. ISBN 978-80-551-2001-0.
- MAXIM QUO.: *Silne príťažlivá*, 5/2007, 146 s.
- MITCHELL, P. Ch.: *A Guide to Apocalyptic Cinema*. Westpor: Greenwood Press, 2001, 317 s. ISBN 0-313-31527-2.
- POOLE, T.: *Apocalypse how*, Discovery Channel, 2008.
- TAJOMSTVÁ NAŠEJ PLANÉTY. *Dočkáme sa Nibiru?* [online]. [cit. 01.04.2014]. Dostupné na internete: <http://tajomstva.org/veda/dockame-sa-nibiru>
- Vesmír*. Vydavateľstvo IKAR, 2006, 512 s. ISBN 805 511 23 39.
- WILLIAMSON, A. H.: *Apocalypse Then. Prophecy and the Making of the Modern World*. London: Praeger Publishers, 2008, 354 s. ISBN-13: 978-0-275-98508-0.
- WINSTON, R.: *Človek*. Vydavateľstvo IKAR, 2005, 515 s. ISBN 8055 110 62X.
- WOJCIK, D.: *The End of the World as we know it. Faith, Fatalism and Apocalypse in America*. New York and London: New York University Press, 1997, 281 s. ISBN O-8147-9283-9.
- Zem*. Vydavateľstvo IKAR, 2004, 520 s. ISBN 805 510 7963.

Apocalypse – Cultural Phenomena and It's Cinematic Form

Nowadays, at the present state of globalization, there are not many people left who can claim to have never encountered the term “Apocalypse”. The materialization of this Greek word's illusion has many forms. We have shown how the apocalypse is generally understood. Since this concept is not new, we analyzed chronologically how apocalyptic thinking evolved from its beginnings to the present. Using technical aspects, we explained what scientific alternatives could cause the destruction of civilization. The apocalypse significantly affected our culture and entertainment industry can take a lot of credit for this development. The cinema (film) as a medium has left a significant information impact on society. Therefore, it represents an irreplaceable factor in shaping the opinion about the apocalypse. For this reason, we paid necessary attention to the instrument which, at the "end of the world level", has not said its final word...

Príspevok predstavuje vybranú a upravenú časť Diplomovej práce s názvom *Osobitosti postapokalyptického filmu a jeho vplyv na kultúru*, ktorá bola úspešne obhájená na Katedre kulturológie, FF UKF v Nitre v akademickom roku 2013/2014. Školiteľom záverečnej práce bola Mgr. Erika Moravčíková, PhD.

Autor: Bc. Peter Volešíni

absolvent Katedry kulturológie FF UKF v Nitre
peter.volesini@gmail.com

Školiteľka: Mgr. Erika Moravčíková, PhD.

Katedra kulturológie, FF UKF v Nitre
emoravcikova2@ukf.sk